

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת חקת, *תשס"ב
מספר 449מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

שירת הבאר כמבארת

ב"שמונה פרקים" (בפרק הרביעי) טוען הרמב"ם כי משה עבר שתי עברות בחטא ההכאה על הסלע: האחת - שנטה לרגזנות והשנייה - שגרם לעם לחשוב בטעות כי ה' כעס עליהם בבקשם מים לשתות, ובעקבות כך הם העריכו את ה' כאכזרי. הרמב"ן חולק על הרמב"ם בחריפות, ומציע במקומו את פירושו של רבנו חננאל:

והקרוב מן הדברים שנאמרו בזה, והוא הטוב לדחות השואל, הם דברי רבנו חננאל, שכתב, כי חטא הוא אומרם (כ, י'): 'המן הסלע הזה נוציא לכם מים', וראוי שיאמרו יוציא ה' לכם מים! כדרך שאמרו (שמ', טז, ח): 'בתת ה' בערב בשר לאכל', וכן בכל הנסים יודיעום כי ה' עימם להפליא! ואולי חשבו העם, כי משה ואהרון בחכמתם הוציאו להם מים מן הסלע הזה, וזהו: (דב' לב, נא) 'לא קדשתם אותי בתוך בני-ישראל'.

הרמב"ן, המצדד בפירושו של רבנו חננאל, מציג עמדה השוללת את ההערכה שהאדם מסוגל למעשי נסים, כדי שלא יראה אותם העם כמי שמסוגלים להוציא מים מן הסלע ויבוא לידי טעות להעמידם במקום האלוקים.

רעיון זה מבוטא בשירת הבאר, לקראת סיומה של הפרשה (כא, טז-יח):¹

וּמָשָׁם בְּאֵרָה הוּא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר ה' לְמֹשֶׁה אֶסֶף אֶת הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם מַיִם. אֲזַיְשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלַי בְּאֵר עֲנּוּ לָהּ. בְּאֵר חֲפְרוּהָ שְׂרִים פְּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בְּמַחֲקֵק בְּמַשְׁעֵנְתָם מִמְדָּבָר מִתְּנָה.

יש"ר,² בספרו "תורת הא-להים" (וינה, תקפ"א) מפרש את השירה בדרך הבאה:

מדרך העולם שהעבדים יחפרו בארות מים, כי העבודה קשה, לא כן הבאר הזאת, כי השרים עצמם, שהם משה ואהרון חפרוה, וזהו על דרך משל, שהמשילו דברי פי משה (וההכאה שהכה את הסלע) לחפירה, שכמו שע"י החפירה בארץ יעלו המים, כן עלו בדברי משה. מנהג העולם שהחפירה תהיה בכלי גרזן ובמקבות וביגיעה רבה, לא כן הבאר הזאת, לא חלו בה ידיים, אלא הנדיבים וגדולי העם כרוה בלי עמל במשענת אשר בידם; ומחוקק הוא נותן החוק, והמטה שביד המחוקק הוא סימן לגדולה וכבוד. והתבונן שבתחילת השירה הזאת לא זכרו דבר מחסדי ה' אשר נתן להם מים, וזוהי ראייה לפירושו על חטא משה ואהרון, כי העם סברו אז שמשה ואהרון בכוחם הוציאו להם מים, ולכן היללו אותם בשירה זו. אמנם משה, בראותו שנולד חילול ה' על-ידו, דקדק

¹ רוב הפרשנים סבורים שהפסוקים מתארים את המעשה כמתייחס לחטא המפורסם של משה ואהרון במי-מריבה (לעיל, כ, ז-יא), אך י"צ מושקוביץ בפירושו "דעת מקרא" על אתר, סבור שהתורה מרמזת כאן על נס אחר שנעשה לישראל שהיה ידוע בעם, זאת משום הריחוק הפיזי ממקום ההתרחשות של מי-מריבה ממזרחת של מואב שבו נמצא העם כרגע.

² יצחק שמואל רג"ו, 1784-1855, מאנשי 'חכמת ישראל', מייסד ביהמ"ד לרבנים בפאדובה, איטליה.

לומר להם במשנה-תורה, כי מיד ה' הייתה זאת להם שנאמר (דב' ח, טו): "המוציא לך מים מצור החלמיש".

אם נקבל את פירושו של יש"ר לשירת הבאר, יסתבר לנו כי ייתכן שהיא באה על-מנת לאשש את הרעיון שהעלה הרמב"ן לבירור מהות חטאם של משה ואהרון במי מריבה. חטאם היה בזה שאמרו "המין הסלע הזה נוציא לכם מים" ולא שה' יוציא את המים. דהיינו, חטאם היה בהטעיית העם באשר למקור הנס.

על רקע זה יובן העונש שהוטל על משה ואהרון באי-כניסתם לארץ. העונש בא למנוע אישושה של הטעות באשר למעמד המנהיגים בקרב העם. שכן, אם היו משה ואהרון מתלווים אל העם בעת כיבוש הארץ וההתנחלות בה - תקופה שמאופיינת, בין היתר, בנסים שנעשו לישראל (כגון נס חציית הירדן; נס כיבוש יריחו; הנס בגבעון ובעמק אילון וכו'), יכולה הייתה הטעות של ייחוס מעשי הנסים אליהם, להתבסס בקרב העם. אך המנהיגים עם כל גדולתם אינם חורגים ממגבלותיו של בן אנוש.

ד"ר יאיר ברקאי
ירושלים